

Mirshod ABDURAKHMONOV,
Shakhrisabz davlat pedagogika instituti katta o'qituvchisi
E-mail: abdurahmonovmirshod@shdpi.uz

BuxDU dotsenti, PhD D.Xodjayeve. taqrizi asosida

MEANS OF EXPRESSING ERGONYMS IN ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES

Annotation

This study looks at how ergonyms are described in English and Uzbek, emphasizing language structures, semantic traits, and cultural factors. It highlights the importance of ergonyms in cross-linguistic and sociocultural contexts by examining parallels and discrepancies in their creation, adaption, and usage.

Key words: Ergonyms, culture, language units, speeches, buildings, organization.

СРЕДСТВА ВЫРАЖЕНИЯ ЭРГОНИМОВ В АНГЛИЙСКОМ И УЗБЕКСКОМ ЯЗЫКАХ

Аннотация

В данном исследовании рассматривается, как эргонимы описываются в английском и узбекском языках, с акцентом на языковые структуры, семантические характеристики и культурные факторы. Анализируются сходства и различия в их создании, адаптации и использовании, подчеркивая важность эргонимов в межкультурном и социокультурном контексте.

Ключевые слова: Эргонимы, культура, языковые единицы, речи, здания, организация.

“INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA ERGONIMLARNI IFODALASH VOSITALARI”

Аннотация

Ushbu tadqiqotda ingliz va o'zbek tillarida ergonimlarning tavsifi ko'rib chiqiladi, til tuzilmalari, semantik xususiyatlar va madaniy omillarga urg'u beriladi. Ularning yaratilishi, moslashuvi va qo'llanilishidagi o'xshashlik hamda farqlar tahlil qilinib, ergonimlarning tilaro va sotsiomadaniy kontekstdagi ahamiyati ta'kidlanadi.

Kalit so'zlar: Ergonimlar, madaniyat, til birliklari, nutqlar, binolar, tashkilot.

Kirish. Jamiyatning tezkor urbanizatsiyasi va madaniyatlararo aloqalarning kuchayishi shahar markazlarining rivojlanishiga yordam berdi va megapolislarning paydo bo'lishi uchun asos yaratdi. Natijada, aholi zich joylashgan hududlarda kundalik hayot uchun muhim bo'lgan do'konlar, maktablar, ta'lim markazlari, mehmonxonalar, shifoxonalar, kinoteatrlar, restoranlar, stadionlar, banklar va boshqa tashkilotlar kabi korxonalar, muassasalar va obyektlar soni sezilarli darajada oshdi. Ushbu tuzilmalar ichki tarmoqlarni tashkil qilishni ham boshladi. Ushbu tashkilotlar uchun mos nomlarni tanlash vazifasi tilshunoslik va ijtimoiy masalalar bilan bog'liq muhim masalaga aylandi. Natijada, nomlash jarayoni katta ahamiyat kasb etdi va jamiyat hamda marketing boshqaruvi uchun dinamik va istiqbolli soha sifatida nomlash xizmatlarining shakllanishini rag'batlantirdi. Ergonimik tuzilmalarning ikki tilda faoliyat ko'rsatishini ta'minlaydigan tavsiflash hamda uning asoslarni aniqlash uchun, ushbu tillar tarixiy, iqtisodiy va lingvistik-madaniy farqlar, shuningdek, umumiy o'xshashliklarga ega ekanligini hisobga olish muhim ahamiyatga ega. Ushbu ergonimik tizimlarni qiyosiy o'rganish uchun tegishli lingvistik vaziyatlarning tipologik tahlilini o'tkazish muhim ahamiyatga ega. Bundan tashqari, ergonimik rivojlanishning turli yo'nalishlarda shakllanishiga turtki bo'lgan jamiyatdagi o'zgarish davrlarini aniqlash ham zarurdir.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. N.Mechkovskayaning fikricha, til vaziyati odatda muayyan hudud, siyosiy-hududiy birlik yoki davlat doirasida ma'lum bir jamiyatga (etnik guruh yoki ko'p millatli jamiyatga) xizmat qiluvchi tillar va ularning variantlaridan iborat til birliklari majmuasi sifatida tavsiflanadi. Boshqacha aytganda, ma'lum hududlarda til birliklari kommunikatsiyaning davomiy jarayonini ta'minlab beriladigan majmua sifatida qabul qilinadi. Tildagi holatlarni lingvistik tavsiflashda bir qator jihatlar hisobga olinadi, jumladan tillar (komponentlar) soni, ularning jamiyatda ishtirok darajasi (muvozanatli yoki nomuvozanatli), huquqiy maqomi, obro'si, muvozanati va tillarning o'zaro qarindoshligi darajasi hisobga olinadi.

O'zbekistonda o'zbek tillaridagi ergonimik tuzilmalarni aks ettirishda, xorijiy tillarning keng ko'lamda kirib kelishi, ko'p

tillikka o'tishga bilvosita namoyon bo'lyapti. Ingliz, rus, turk hamda arab tillardagi ergonimlar ulushi ortib bormoqda. Misol uchun: Toshkentdagi Beauty Salon (go'zallik saloni), Virgin Fitness (sog'lomlashtirish markazi), Cambridge School (xalqaro maktab), Samarqandagi Dvoretz kulturi (madaniyat uyi), Supermarket Korzinka (zamonaviy savdo majmuasi), Plov Xaus (Osh markazi), Buxorodagi Al-Fayruz (taqinchoq do'koni), Sofra (Turk restorani), Beta tea House (turk restorani), Hearts glad (shurunliklar do'koni) va h.k. Bu hodisa maqsadli til siyosatining aks etishi emas, balki til vaziyati o'z rivojlanish qonunlariga amal qilishi oqibatida yuzaga kelgan. Natijada, bu jarayon o'z-o'zidan millatlararo muloqot tili sifatida foydalanish darajasiga ko'tarilgan. Bu holatda, rus tili va ingliz tili ko'pchilik foydalanayotgan til sifatida, bunday mavqega ega bo'lgan. Ammo hozirgi kunda o'zbek tili O'zbekistonda davlat tili bo'lishiga qaramay, arab tili va arab madaniyati bilan bog'liq ergonimlar soni ortib bormoqda. Bu ergonimlar musulmon madaniyatiga xos belgilar (kiyim-kechak, zeb-ziynat, mebel, oziq-ovqat) bilan bog'liq bo'lgan aniq bir sektorni tashkil etadi va ulkan pragmatik potentsialga ega bo'ladi. Joy nomlarini onomastik tahlil qilish orqali tilshunoslar joy nomlarining madaniy and lingvistik hususiyatlarini aniq tushunishi mumkin.

Tadqiqot metodologiyasi. Ingliz tilidagi ergonimlarga keladigan bo'lsak, asosan, barqaror komponentlar sifatida boshqaruv va liderlik shakliga ishoralar mavjud. Masalan, ko'pgina ingliz tilidagi ergonimlarda Royal, King, Crown, Great, Forward kabi so'zlar ishtiroki mavjud. Uzbekcha ergonimlarda esa oldingi sovet davridagi ideologik nomlar haligacha mavjud, ayniqsa, quyidagilar xalq orasida keng ishlatiladi: “Sputnik” (Toshkent shahridagi daha), “Tezekovka” (Toshkent shahridagi katta maishiy bozor), “Dom kino” (Toshkent shahridagi kinoteatr) va b.

P.Florenskiy ta'kidlashicha, tarixda ayrim davrlar bilan ma'lum ijtimoiy munosabatlar turi va ulardan kelib chiqadigan voqealar xarakteri bir biriga bog'liqlik kasb etadi. Jamiyat uchun inqiroz davrlarida (urushlar, inqiloblar) savdo binolari va ularning nomlari saqlanib qoladi. Ko'pincha ovqatlanish joylari va ularning nomlari saqlanib qoladi, biroq mehmonxonalar deyarli faoliyatini to'xtatadi, shuning uchun ularning nomlari deyarli muloqot

nutqida yo'qoladi. Bino saqlanib qolgan taqdirda ergotoponimlar qatoriga o'tishi yoki bino vayron bo'lgan taqdirda mnemonimlar turkumiga aylanishi mumkin. Masalan, Toshkent shahridagi "Chorsu" mehmonxonasi ergotoponim hisoblanadi, shuningdek, Toshkent shahridagi "Toshkent" mehmonxonasi hozirda mnemonim hisoblanadi. Tarixning inqirozli davrlarida odamlar mavjud narsalarni saqlab qolishga intiladi. Shu sababli yangi bino-joylarlar paydo bo'lmaydi, ergonimik nomlash jarayoni ham to'xtaydi. Iqtisodiy o'sish yoki ijtimoiy larzalardan keyingi tiklanish davrlarida binolar sonining o'sishi tabiiy, bu ularning nomlarini differensiyalashga olib keladi.

Ma'lumki, ergonim tushunchasi o'zbek tilining o'ziga xos, ko'p qirali va chuqur ma'no kasb etuvchi elementi bo'lib, uni faqatgina tilshunoslik, sotsiologiya, psixologiya yoki boshqa biror alohida fan nuqtai nazarida tahlil qilish murakkab jarayondir. Yana shuni eslatib o'tish kerakki, ergonimlar – bu biznes yoki jamoaviy birlashmalarning, shu jumladan muassasalar, korxonalarining o'ziga xos nomi sifatida ta'riflanadi. Boshqa onomastik birliklar kabi, ergonimlar ham shahar sharoitida odamlar tomonidan keng ishlatiladi. Ergonimlarning asosiy xususiyatlari dinamik rivojlanishda namoyon bo'ladi. So'nggi yillarda o'zbek tilidagi ergonimlar ham ancha faol rivojlanishda namoyon bo'ldi. Ko'plab mahalliy korxonalar o'z nomlarini zamonaviylashtirish yoki xalqaro tendensiyalarga moslashtirish uchun o'zgartirdilar. Masalan, avvalgi sovet davridagi nomlarni (masalan, Magazin №1 yoki Gastronom) yangi va ommalashgan nomlarga (masalan, Korzinka, Makro va Havas) almashtirildi. O'zbek tilidagi ergonimlarning dinamik o'sishiga globallashuv, iqtisodiy islohotlar va madaniy yondashuv ham ta'sir ko'rsatdi. Bu hodisa urbanonimlar va gidronimlarning nisbatan barqarorligidan keskin farq qiladi hamda ergonimlarni jamiyatdagi o'zgarishlarning muhim lingvistik ko'rsatkichi sifatida namoyon qiladi. Masalan, Sovet davrida Lenin ko'chasi deb atalgan ko'chalar Mustaqillik ko'chasi kabi milliy o'zlikni aks ettiruvchi nomlarga o'zgartirilgan. Ammo bunday o'zgarishlar biznes nomlari kabi tez-tez sodir bo'lmaydi. Bu shuni ko'rsatadiki, ergonimlarning o'ziga xosligi ularning lingvistik xususiyatlari bilan cheklanmaydi. Ularni turli fanlararo nuqtai nazardan o'rganish orqali til manzarasi, jamiyatda ustuvor bo'lgan qadriyatlar tizimi hamda shahar hayotidagi tarixiy va siyosiy voqealarning ta'sirini tahlil qilish orqali ham aks etadi.

Tahlil va natijalar. Hozirgi kunda, ergonimlarni o'rganish madaniy, axloqiy va hissiy til ishlatilish jihatlari

tadqiq etuvchi lingvokulturologiya, aksiologiya, lingvoekologiya, emotiologiya kabi ko'plab ilmiy yo'nalishlarning e'tiborini tortmoqda. So'nggi yillardagi tadqiqotlar va sotsiologik kuzatishlar shuni ko'rsatadiki, o'zbek tilidagi nomlar soni o'rtacha har yili taxminan 1% ga kamaymoqda va ularning o'rnini inglizcha so'zlar egallamoqda. Ushbu tendensiya inglizcha so'zlar bilan bir qatorda, ba'zida jargon va so'zlashuv tilidagi iboralar kirib kelishi sababli, til xususiyatiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. O'zbek tilidagi ko'plab biznes nomlar ayniqsa, Toshkent shahri kabi yirik shaharlarda zamonaviy yoki xalqaro ko'rinish berish uchun o'z nomlarida inglizcha so'zlar yoki iboralardan foydalanishni afzal ko'rishmoqda, masalan, Qahva Vaqti - Coffee Time, Moda Uyi - Fashion House kabilar. Korxonalar va boshqa biznes guruhlarining nomlash an'analari, motivatsiyalari va uslublarini o'rganish nafaqat ularning umumiy xususiyatlarini, balki ular tashkil etilgan hududning o'ziga xos xususiyatlarini ham aniqlash imkonini beradi. Bu nafaqat tilshunoslik, balki mintaqaviy va madaniy xususiyatlarni tushunish uchun ham juda muhimdir. Ergonim birligi o'ziga xosdir, chunki u nom beruvchining yoki tashkilot egasining yashirin istaklarini o'zida mujassam etib, ma'lum bir xabarni yetkazadi. Uni nutq harakatining bir qismi yoki til belgisi sifatida, hatto konseptual birlik sifatida talqin qilish mumkin. Ammo ergonim til belgisi kabi shakl va mazmunga ega bo'lsa-da, bu jihatlarda bir xil emas. Bu ayniqsa, ergonim bir nechta ma'nolarni o'zida mujassam etgan hollarda dolzarb bo'lib, bu uni avtomatik ravishda ma'lum bir g'oyaga aylantirmaydi. Ergonim birligi ma'nolar kesishuvida joylashgan dinamik element sifatida qaraladi va o'zbek yoki ingliz tili tizimining bir qismi sifatida butun ergonimik tizim kabi rivojlanadi. Uning boy axborot salohiyati zamonaviy ta'sir usullarini qo'llash, asosiy qadriyatlarni yetkazish va jamiyatdagi lingvistik hamda madaniy o'zgarishlarni aks ettirish imkonini beradi.

Xulosa va takliflar. Ergonim til tizimida alohida o'rin egallaydi. Uning fanlararo xususiyati, axborot boyligi va dinamik rivojlanishi uni boshqa onimlar guruhlaridan ajratib turadi. Ergonim birliklarini chuqur tahlil qilish orqali til manzarasini tadqiq etish, madaniy qadriyatga oid xususiyatlarni o'rganish hamda tilning umumiy holati va ekologik ahvolini baholash imkoniyati paydo bo'ladi. O'zbekistonda ergonimlar globallashuv, iqtisodiy islohotlar va madaniy o'zgarishlar ta'sirida dinamik rivojlanadi.

ADABIYOTLAR

1. Бутакова Е. С. Эргонимы иноязычного происхождения в коммуникативном пространстве города: автореф. дис. ...канд. филол. наук: 10.02.01 / Бутакова Екатерина Сергеевна. – Томск, 2013. – 27 с.
2. Florensky P. A. The Pillar and Ground of the Truth: An Essay in Orthodox Theodicy in Twelve Letters. – Princeton University Press, 1998.
3. Мечковская Н.Б. Социальная лингвистика: Пособие для студентов гуманитар. вузов и учащихся лицеев. — 2-е изд., испр. – М.: Аспект Пресс, 2000. – С.101.
4. Saparniyazova M. Structural-semantic classification of ergonyms of the Uzbek language. – European organization for nuclear research, 2023.